

Linköpings universitet
Grundskollära programmet, 1-7

Carina Sundström

Fostran i skolan

Några lärares syn på fostran samt några metoder att fostra

Examensarbete 10 poäng

LIU-ITLG-EX--00/01 --SE

Handledare:
Gunnel Colnerud
Institutionen för
pedagogik och psykologi

Avdelning, Institution
Division, Department
Institutionen för
Pedagogik och Psykologi
581 83 LINKÖPING

Datum
Date
000114

Språk

Language
x Svenska/Swedish
Engelska/English

Rapporttyp

Report category
Licentiatavhandling
x Examensarbete
C-uppsats
D-uppsats
Övrig rapport

ISBN

ISRN LIU-ITLG-EX—00/01 --SE

Serietitel och serienummer **ISSN**
Title of series, numbering

URL för elektronisk version

Titel

Title

Fostran i skolan

Några lärares syn på fostran samt några metoder att fostra.

Moral education in school

A few teachers view on moral education and some methods for moral education.

Författare

Author

Carina Sundström

Sammanfattning

Abstract

Studiens syfte är att försöka få en bild av hur några lärare ser på skolans ansvar för fostran, vilka värderingar de vill föra vidare till sina elever och om de har någon planerad undervisning med syfte att fostra, samt att undersöka vilka färdiga metoder för att fostra det finns. Studien består av en grupp intervjuer vilka har analyserats och jämförts med amerikansk forskning om moralisk påverkan i skolan, samt en redovisning av några praktiska metoder att fostra.

Nyckelord

Keyword

Fostransansvar, Moralutveckling, Moralisk påverkan

INNEHÅLL

1. INLEDNING.....	3
2. SYFTE OCH PROBLEMFÖRMULERING.....	4
3. LITTERATURGENOMGÅNG.....	5
3.1 POLITISKA STYRDOKUMENT.....	5
3.1.1 1994 års läroplan och kursplan.....	5
3.1.2 Tidigare läroplaner.....	6
3.2 FORSKNING OM FOSTRAN I SKOLAN.....	7
3.2.1 The Moral Life Of Schools.....	7
3.2.2 Moral instruction.....	7
3.2.3 Moral practice.....	8
3.2.4 Sammanfattning.....	9
3.3 BARNES MORALISKA UTVECKLING.....	10
3.3.1 Jean Piaget.....	10
3.3.2 Lawrence Kohlberg.....	10
3.3.3 Margaret E. Schellenberg.....	11
3.3.4 Sammanfattning.....	11
3.4 HUR SKA SKOLAN FOSTRAS?.....	12
4. METODER ATT ANVÄNDA I FOSTRANDE SYFTE.....	13
4.1 ATT ANVÄNDA VÄRDERINGSÖVNINGAR I SKOLAN.....	13
4.1.1 Exempel på värderingsövningar.....	14
4.1.2 Sammanfattning.....	16
4.2 KOMPISAMTAL.....	17
4.2.1 Så här arbetar Slottsvångskolan.....	17
4.2.2 Varianter på kompissamtalen.....	17
4.2.3 Utvärdering av kompissamtalen.....	17
4.2.4 Sammanfattning.....	18
5. UNDERSÖKNING / METOD.....	19
5.1 EMPIRISK STUDIE.....	19
5.1.1 Metodval.....	19

5.1.2 <i>Urval</i>	19
	6.
RESULTAT.....	19
6.1 DE POLITISKA STYRDOKUMENTEN.....	19
6.1.1 <i>Skolans ansvar för fostran</i>	19
6.1.2 <i>Tar etiska samtal för stor/liten plats i skolan?</i>	20
6.1.3 <i>Ger LPO-94 någon anledning eller ledning till att fostra?</i>	20
6.2 LÄRARES MEDVETNA PÅVERKAN AV ELEVERS MORAL.....	21
6.2.1 <i>Vad vill du förmedla till dina elever?</i>	21
6.2.2 <i>Genomtänkt, medveten fostran – metoder</i>	21
6.2.3 <i>Inom vilka ämnen fostrar du? Hur ofta?</i>	22
6.2.4 <i>Kontakt med föräldrar. Kritik?</i>	22
6.3 SAMMANFATTNING AV RESULTATEN.....	23
	7.
DISKUSSION.....	24
7.1 ÅTERKOPPLING TILL LITTERATUREN.....	24
7.1.1 <i>Moral education</i>	24
7.1.2 <i>Moral practice</i>	24
7.2 LÄRARENS OSÄKERHET INFÖR FOSTRAN.....	25
7.3 FORTSATT FORSKNING.....	25
LITTERATURLISTA.....	26
BILAGA 1.....	27

1. Inledning

Förr i tiden, under jordbrukarsamhället, var oftast mammorna hemmafruar. Barnen hade någon hemma när de kom från skolan och många gånger var även pappan i närheten hela tiden. Skolan fostrade visserligen barnen med katekes och ris, men även hemma fick barnet lära sig hur man uppför sig mot andra. I och med att barnet hade sina föräldrar nära hela tiden lärde sig barnet genom att se och härma föräldrarna i det de gjorde. Min uppfattning är att nu för tiden arbetar oftast båda föräldrarna, barnen är på daghem och fritidshem och på kvällarna sätter man barnen framför TV:n för att få lite lugn och ro. Barnen har ingen chans att lära sig genom att se föräldrarna agera och istället för ett par starka förebilder har barnen många att se upp till; dagisfröknar, skolfröken, fotbollstränaren, storebror, plastpappa, idoler, barnprogramledare o.s.v. Man hör ofta att barn är så ouppfostrade nu för tiden, de är uppkäftiga och lyssnar inte på vad vuxna säger. Jag har funderat på vad som ligger bakom, bryr sig föräldrarna mindre, är barnen elakare eller TV-programmen våldsammare? Jag tycker det är synd att vuxna inte funderar närmare på vad som ligger bakom detta fenomen istället för att klagande låta det fortsätta.

I Jonesboro på Irland där flera skolbarn sköts ihjäl av två 11- och 13-åriga pojkar arbetar skolan numera preventivt med att aktivt utbilda eleverna i att visa respekt och att ha självbehärskning. Man tränar på att i stället för att slå tillbaka om någon slår dig, gå därifrån. På Irland behövdes det flera barns död innan man började tänka på detta. Hur är det i Sverige? Än så länge kanske det inte är så drastiskt som på Irland, men vad behövs för att vi svenskar ska börja tänka?

Jag tycker det är viktigt att barn lär sig hur man ska vara mot andra människor, att de får ventilera och diskutera saker som är viktiga för dem och som de kanske inte har möjlighet att diskutera någon annanstans än i skolan. Därför anser jag att skolan har en viktig roll när det gäller fostran. Frågan är om de som arbetar i skolan anser att det är deras uppgift som lärare.

Under utbildningens senare del var jag på en föreläsning med Philip W Jackson, en amerikansk forskare som under flera år iakttagit hur moral lärs ut i amerikanska skolor. Jackson kom fram till att vi i skolan fostrar barnen på många sätt, genom "moraliskt" korrekta berättelser, diskussioner, tillsägningar, genom att vara en god förebild m.m. De flesta av dessa metoder är inte genomtänkta och planerade av läraren, utan man tillrättavisar när eleven gör fel och berömmar när han/hon gör rätt. Jackson kom fram till att den medvetna, planerade "överföringen" av moral bestod av en mycket liten del i undervisningen och att den främst fanns i de romersk-katolska skolor han undersökt. Jag blev intresserad av denna medvetna fostran av eleverna och undrar om lärare i

svenska skolor har någon planerad, genomtänkt moralundervisning/ fostran. Vad har de för tankar om skolans ansvar för elevernas fostran? När använder de sig av sina metoder att fostra och hur ser dessa metoder ut?

2. Syfte och problemformulering

Syftet med detta arbete är att försöka få fram en bild över hur några lärare och forskare ser på skolans ansvar för barns fostran, samt att redogöra för några metoder att använda i syfte att fostra. För att syftet ska kunna uppnås har jag formulerat ett antal frågeställningar, som jag ska försöka besvara. Dessa frågeställningar är:

- Hur ser lärare på skolans ansvar för barns fostran?
- Har lärare någon medveten fostran på undervisningstid?
- Hur arbetar lärare för att fostra?
- Vad vill lärare förmedla till sina elever?

3. Litteraturgenomgång

3.1 Politiska dokument

3.1.1 1994 års läroplan och kursplan

En av mina frågeställningar handlade om skolans ansvar för barns fostran och för att få svar på detta läste jag *Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet* samt *Kursplanen*. Vad gäller kursplanen hittade jag frågor om etik och moral endast under religionsämnet.

”I samarbete med hemmen skall skolan främja elevernas utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar.”

(1 kap.2§ i skollagen)

I läroplanen kan man finna flera exempel på hur skolan skall fostra eleverna och förmedla de grundläggande värderingar som vårt samhälle vilar på. Individerna ska fostras till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Som lärare är det enligt läroplanen, inte tillräckligt att undervisa om de grundläggande demokratiska värderingarna, utan hela undervisningen ska genomsyras av demokratiska arbetsformer.

”Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv - värden, traditioner, språk, kunskaper - från en generation till nästa. Skolan skall därvid vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling.”

Läraren skall:

- klargöra och med eleverna diskutera det svenska samhällets värdegrund och dess konsekvenser för det personliga handlandet,
- öppet redovisa och diskutera skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem/.../
- samarbeta med hemmen i elevernas fostran och därvid klargöra skolans normer och regler som en grund för arbetet och för samarbetet.

Kursplanen för ämnet religionskunskap tar upp etik, moral och värderingar till ganska stor del.

”Religionskunskapen skall vidga och fördjupa elevernas erfarenhets- och

begreppsvärld, ge dem möjligheter att reflektera över religiösa, moraliska och etiska frågor samt rusta dem inför ansvaret som medmänniskor och samhällsmedlemmar.”

Vid slutet av det femte skolåret skall eleven kunna samtala om och reflektera kring etiska och moraliska frågor, med utgångspunkt i vardagliga situationer eller med hjälp av texter, bilder, sånger och skönlitteratur. Religionsämnet ska bidra till att ge eleverna en grund för etiskt ställningstagande.

3.1.2 Tidigare läroplaner

I de tidigare läroplanerna finns också en uppmaning att arbeta med fostran i skolan. Detta citat är från LGR-69:s allmänna del om samarbetsformer:

”Det är i det dagliga arbetet i klassen och i kontakten med all skolans personal som attityderna påverkas och utformas. Relationerna mellan alla i skolan verksamma kommer att utgöra grunden för hur begrepp som hänsyn, tolerans, solidaritet och samverkan kommer att upplevas av den enskilde.”

LGR-69 behandlar bl.a. könsfrågor, miljövärdsfrågor och internationella frågor separat och pekar på att eleverna ska lära sig att ta ställning i de olika frågorna samt respektera andras ställningstaganden. Inom religionsämnet tas upp att man ska diskutera ”etiska frågor som berör samlevnaden mellan människor”, men någon tydlig beskrivning på vad det innebär finns inte.

I 1980 års läroplan finns en rubrik under kapitlet Mål och riktlinjer, som tar upp fostran och utveckling.

” Skolan skall fostra. Det innebär att skolan aktivt och medvetet skall påverka och stimulera barn och ungdomar att vilja omfatta vår demokratis grundläggande värderingar och låta dessa komma till uttryck i praktisk, vardaglig handling.”

I dessa mål och riktlinjer står att hemmet har huvudansvaret för barnets fostran men att skolan kompletterar hemmets påverkan. Skolan ska verka för demokrati och jämställdhet. Det finns en tydlig vägledning för vad man i skolan skall/ bör göra i detta ämne och hur skolan bör förhålla sig till exempelvis skiljaktiga värderingar. I kursplanen för religion finns detaljerade exempel på frågeställningar kring etik och livsfrågor.

3.1.3 Sammanfattning

Efter att ha studerat etik och moralfrågan i de tre läroplanerna kan jag se att de utvecklats under åren. I den tidigaste läroplanen (LGR-69) tar man i religionsämnet först och främst upp religionskunskapen, etik och moral nämns ganska kort och odetaljerat.

I LGR-80 finns en tydlig markering att fostran är en viktig del av skolans ansvar och kursplanen i religion utgår från livsfrågor, tro och etik där elevens egna erfarenheter står i centrum.

I dagens läroplan finns fostran med, inte lika tydligt som i den förra, men den finns där. Skolan ska låta eleverna diskutera och reflektera över samhällets värdegrund för att kunna växa upp till fungerande samhällsmedlemmar. Målen med fostran står kvar men vägen dit är öppen.

3.2 Forskning om fostran i skolan

Empirisk forskning om moralisk påverkan i skolan är sällsynt. Det har inte gjorts några större studier i ämnet i Sverige och det har varit svårt att hitta aktuell forskning om moralisk påverkan i skolan. I USA har dock en större studie gjorts, och här ska jag redogöra för denna studie.

3.2.1 The Moral Life Of Schools

De tre forskarna Philip W Jackson, Robert E Boostrom och David T Hansen har under två och ett halvt år observerat skolsituationen vid flera olika skolor i USA. De studerade den moraliska delen av undervisningen och har sammanfattat resultatet i boken *"The Moral Life Of Schools"* (1993). Jackson m.fl. delar upp moralundervisningen i olika kategorier och jag ska här redogöra för dem. Sammanställningen över deras resultat består av två huvudkategorier: moral instruction och moral practice.

3.2.2 Moral instruction

Under denna rubrik ingår flera fenomen av moralisk karaktär. Först och främst innefattas den del av moralundervisningen där läraren planerat att målet med lektionen är moralisk – han eller hon berättar/undervisar om hur man bör vara eller hur man ska uppträda. Jackson m.fl. (1993) fann detta fenomen endast i de två katolska skolorna man studerat, där undervisade man eleverna om ex. Tio Guds bud.

En annan underkategori inom rubriken Moral instruction är när läraren har ett tydligt mål att undervisa i moral, men använder ett arbetssätt där han/hon försöker få eleverna att se ur andra människors perspektiv. Hur tror du det känns att inte få vara med? Hur skulle du reagera om...? Eleverna ska kunna ventilera sina egna åsikter och ta del av andras. Ofta uppstår meningsskiljaktigheter vid de diskussioner som uppstår och ibland för läraren fram den /de grupper som har "rätt" åsikt, berömmar och låter dem stå som moraliska förebilder.

Att skolorna hade gemensamma samlingar, ex. "pep-rallies" (uppmuntran), examenshögtider eller föreläsningar är en tredje kategori av de moraliska företeelserna. Man vill bygga upp en gemenskap, få eleverna att känna sig stolta över och lojala med sin skola.

Den fjärde kategorin innefattar att det i alla klassrum forskarna besökte fanns skyltar med mer eller mindre moraliska budskap ex. Var dig själv! eller Fred på jorden! På väggarna fanns också dikter och berättelser där man kunde se att det fanns en moralisk tanke bakom. Dessa skyltar satt på väggarna

utan att lärarna uppmärksammade dem speciellt, de användes aldrig eller mycket sällan i diskussioner eller undervisningssammanhang.

Den sista kategorin under denna rubrik innefattar när läraren bryter den vanliga undervisningen för att diskutera något som har hänt, någon har tagit en kompis penna, varit elak på rasten eller klottrat på väggen. Det kan också vara å motsatta hållet, läraren stannar upp i undervisningen för att berömma någons arbete eller visa exempel på hur en god kamrat är.

3.2.3 Moral practice

Vissa delar av det Jackson m.fl. påräffade vad gäller moralisk påverkan skiljer sig från de tidigare nämnda i det att de inte utgår från lärarens planerade, medvetna tankar om moral. I stället fokuserar denna del på hur läraren är som moralisk förebild och vilket klimat han/hon har i sitt klassrum. Jackson m.fl. (1993) menar att trots att dessa delar är svårare att urskilja och dokumentera, är det de viktigaste sätten att föra vidare etik och moral på

Den första kategorin av moral practice innefattar klassrumsregler som gäller för alla. Ofta går läraren igenom dessa i början av terminen och sedan sitter de uppe i klassrummet så att alla lätt kan se dem. Vissa lärare ändrar aldrig dessa regler utan deklarerar bara från år till år vad det är som gäller. Andra lärare sätter upp reglerna tillsammans med eleverna med diskussioner kring reglerna. Jackson m.fl. (1993) påpekar att dessa regler ibland kan följas mycket inkonsekvent ex. den regel som säger att du ska räcka upp handen om du vill säga något. En elev som pratar rakt ut i klassrummet får kanske en tillsägelse medan en annan kommer undan med det eller till och med får beröm för att han/hon svarat på frågan. De menar också att de sett stor skillnad i vad klassrumsreglerna innebär för olika lärare och att nyanserna i reglerna i de flesta fall är väl förankrade hos eleverna, de vet hur deras lärare vill ha det i klassrummet.

En fungerande klassrumssituation bygger på att alla parter talar sanning. Detta tas upp i den andra kategorin av moral practice. Om läraren ljuger om fakta eller om att han/hon kan mer än vad han/hon verkligen kan, uppmärksammas det snart och läraren förlorar all respekt. Eleverna måste förutsätta att läraren talar sanning och på samma sätt är det för läraren. Han/hon måste tro på eleverna när de säger att det här kan jag /kan jag inte. Det finns dock flera exempel där eleverna inte talar sanning: när läraren frågar klassen om hur många som gjort läxan, eller hur många som hade alla rätt på läxförhöret kommer ofta fler händer upp än vad som stämmer med verkligheten. En annan företeelse som läraren ofta bannlyser är fusk. Vid prov eller förhör finns vissa elever som tittar på klasskamratens svar för att få några extra poäng. Lärare ger mer eller mindre ofta kommentarer som ”Håll ögonen på ditt eget papper” eller ”Tänk själv och gör ditt eget arbete”. Läraren visar på så sätt sin ”avsky” mot fusk men indikerar också att han/ hon inte litar helt på sina elever. Ett exempel på när läraren inte alltid är helt uppriktig finns speciellt i de lägre klasserna. Elever visar upp sitt arbete eller en teckning och läraren ”oohh:ar” och säger:

- Nej men, har du gjort det där alldeles själv! Läraren spelar att han/hon är mer imponerad än vad som verkligen är fallet. Jackson m.fl. upplever dock inte att eleverna uppfattar denna överdrivna entusiasm.

Den tredje kategorin handlar om lärarens inställning och elevernas motivation. För att eleverna ska kunna ta till sig ett ämne och arbeta engagerat med det behöver de veta varför de ska läsa det. Lärarens förklaring till varför ämnet är viktigt hjälper inte alltid om eleverna inte känner att läraren själv tycker att ämnet är viktigt. Lärarens inställning till det man gör i skolan speglar ofta av sig på elevernas. Om läraren inte visar intresse kan han/hon aldrig få eleverna att tycka att ämnet är intressant.

Den sista kategorin behandlar även den lärarens inställningar till situationer i klassrummet. Med ansiktsuttryck visar läraren på ett ibland tydligt, ibland svårtolkat sätt om han/hon tar avstånd ifrån eller bistår det som händer i klassrummet. Eleverna läser av lärarens reaktioner: Är det OK att skratta åt kompisens roliga min? Kan jag prata med min bänkkompis? Under en lektion kan läraren visa många olika ansiktsuttryck: glädje, otåighet, ilska, medkänsla eller misstänksamhet. Vissa elever har dock svårt att tolka lärarens uttryckande minspel och ibland visar läraren ett uttryck som inte stämmer med det han/hon egentligen känner. Läraren ger ofta uttryck för hur han/hon känner i olika frågor och då är det viktigt att vara uppriktig för att få en trygg och respektfull miljö i klassrummet.

3.2.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis tar alltså Jackson m.fl. (1993) upp hur amerikanska lärare påverkar eleverna moraliskt. En kategori, Moral instruction, tar upp en mer eller mindre medveten, planerad kategori av moralundervisning; lektioner med moraliskt syfte, moraliska budskap på väggarna, värderingsövningar och tillrättavisningar. En annan kategori, Moral practice, visar på en mer omedveten sida av påverkan, olika sätt som visar eleverna hur man bör uppträda, lärarens reaktioner på bus, fusk eller slagsmål. Klassrumsregler och hur dessa följs samt lärarens engagemang i de ämnen man läser.

Ordspråket som säger att barn gör inte som vuxna säger – de gör som vuxna gör, ger en god vägledning till att lärarens uppträdande inför klassen och hans/hennes reaktioner på vad som händer i skolan ofta är avgörande för hur eleverna uppträder. Lever läraren inte upp till de regler som finns i skolan, kan han/hon inte begära att eleverna ska följa dem.

3.3 Barns moraliska utveckling

För att få en bild av hur barn bör fostras i skolan behövde jag ta reda på hur barns moraliska utveckling ser ut. När är de mogna att fostras och på vilket sätt bör man göra det? Här har jag mest använt mig av Gunn Imsen, en norsk pedagog och forskare vid avdelningen för praktisk-pedagogisk utbildning i Trondheim, och hennes bok *Elevens värld - introduktion i pedagogisk psykologi*. (1992) Jag har också använt *Etikboken - att arbeta med etiska valsituationer* skriven av Bengt Myrgård m.fl. (1992)

Människan föds inte med ett utvecklat moraliskt beteende. Under de första levnadsåren står barnet i centrum, det har någon som tar hand om det och som tillfredsställer dess behov. När barnet växer upp, iakttar det omgivningen, ser föräldrarna agera i olika situationer. Barnet identifierar sig med föräldrarna och tar efter dess förebilders handlanden. I psykoanalytisk teori (ex. Eriksson) är 3-5 års åldern den period då barn är som mest mottagliga för moralisk utveckling och enligt denna teori är det därför föräldrarna som står för den största delen av barns värderingar. Jean Piaget, psykolog från Schweiz, står för en av de mest kända teorierna om barns utveckling. Han menar att de moraliska värderingarna inte alls fastställs i denna ålder utan normer och värderingar bearbetas och omvärderas allt eftersom barnets intelligens utvecklas. (Imsen, 1992)

3.3.1 Jean Piaget

Piagets teori säger att ett barn utvecklas från en *heteronom* till en *autonom* moral.

Heteronom moral = "effektmoral"

Barnet ser effekten av en handling istället för orsaker/ intentioner bakom handlingen. Moralen är egocentrisk och barnet har svårt att se händelser ur någon annans perspektiv.

Autonom moral = "avsiktsmoral"

barnet kan se motiv bakom handlingen och bedömer efter detta. Barnet kan leva sig in i andras sätt att se och inse att tegler är till för allas bästa. (Myrgård m.fl., 1992)

3.3.2 Lawrence Kohlberg

Den amerikanske psykologen och pedagogen Lawrence Kohlberg utgick från Piagets teori när han utvecklade sin teori om moralisk utveckling. Kohlbergs teori är uppbyggd i sex stadier uppdelade på tre nivåer:

Den förmoraliska nivån (→ ca 7 år)

- stadie 1 - Lydnad är grundad på rädsla för straff.

Moralen i handlingen värderas efter fysiska konsekvenser. Intentionen bakom handlingen har ingen betydelse.

- stadie 2 - Naiv egoism.

Barnet ser andra personer som ett verktyg för att få det man vill ha. Öga för öga - tand för tand.

Den konventionella nivån (ca. 7-13 år)

- stadie 3 - Snäll pojke/ snäll flicka - inriktning.

Barnet uppför sig rätt för att vi vinna erkännande från andra. Kan förstå andras intentioner bakom deras handlingar.

- stadie 4 - lag och ordning - inriktning

Barnet inriktas på att lyda auktoriteter och fastställda lagar och regler.

Den efterkonventionella nivån

- stadie 5 - Inriktning mot gruppöverenskommelse.

Vad som är rätt och fel bestäms utifrån det som de flesta i samhället anser vara riktigt.

Lagarna kan ändras om det kan bli till fördel för mer överordnade värden.

- stadie 6 - Inriktning mot universella etiska principer.

Rätt och fel bestäms utifrån det egna samvetet och grundas på tankar om överordnade värden eller etiska principer som gäller för alla människor. (Imsen,1992)

Myrgård m.fl. (1992) menar att barns förmåga att tänka moraliskt inte beror på ålder utan på mognadsnivå. Vissa barn kan tidigt tänka sig in i andras tankar och känslor medan andra tar längre tid på sig. De menar också att alla barn inte följer den stegvis påbyggda trappa av moral som ex. Lawrence Kohlberg utvecklat. Ibland hoppar barnet över ett steg, ibland går det tillbaka i utvecklingen i vissa situationer.

3.3.3 Margaret E. Schallenberg

I Kalifornien på slutet av 1800-talet studerade Margaret E. Schallenberg barns sätt att lösa moraliska problem och med dessa iakttagelser som grund särskiljer hon tre nivåer i barns syn på straff:

1. Lika för lika.

Straff för att ge igen.

2. Straff som allmänt förebyggande åtgärd.

För att förhindra att en felaktig handling upprepas.

3. Bedömning efter motiv.

Man resonerar och förklarar den felaktiga handlingen. (Myrgård m.fl. 1992)

3.3.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man konstatera att teorierna om barns moraliska utveckling skiljer sig från varandra. Eriksson menar att barnets moral fastställs tidigt och att det därför är föräldrarna som ger barnet de grundläggande värderingarna. Piagets teori går emot Erikssons, då han menar att värderingar omvärderas och bearbetas under tiden barnet växer upp. Kohlberg har en moraltrappa som säger att människan utvecklas under hela uppväxten, sättet att se på ont och gott förändras allt eftersom barnet utvecklas. Man kan ändå av detta dra slutsatsen att barn utvecklar sitt moraliska beteende under skoltiden och att det därför är viktigt att eleverna får möta olika moraliska problem och lära sig att bemöta och lösa dessa.

3.4 Hur ska skolan fostra?

Inför valet 1998 uttalade Gudrun Schyman i TV4:s program "Leif Loket Olsson möter partiledare" ett stort behov av att ha en etisk uppfostran i skolan. Hon menade att det är viktigt att börja tidigt - redan på dagis och i förskolan kan man prata om vad som är rätt och fel och om hur man ska vara mot varandra. Även andra politiska ledare har uttryckt en åsikt om att detta är ett viktigt ämne i dagens skola.

För att kunna fostra eleverna på rätt sätt behöver läraren en stabil grund att stå på. John M Steinberg (1980) skriver att det inte är skolans uppgift att "servera färdiga värderingar eller att övertyga om en viss moral". Istället menar Steinberg att skolan ska främja ett självständigt tänkande och lära eleverna att uttrycka det de känner och att ta ställning vid livets många valmöjligheter.

Martin Buber skrev på 50-talet en bok; *Om uppfostran*. I den påpekar han att om man som lärare försöker lära ut etiskt beteende på samma sätt som man lär ut bråk eller grammatik, stöter man på problem direkt. Barn och ungdomar vill inte bli påräckade ett visst sätt att tänka, eller som Buber (1953,1993) uttrycker det; "...de vill inte låta sig fostras".

Även Imsen (1992) uttalar sig i sin bok om att undervisa i moral. Hon menar att det ger dålig effekt och att man istället bör stimulera den moraliska utvecklingen genom diskussioner om moraliska problem där eleverna utifrån sin nivå och sina erfarenheter kan reflektera över rätt och fel.

För att kunna leda en grupp/ klass elever i diskussioner bör läraren ha en klar pedagogisk ledarroll, menar Steinberg (1994). Han säger också att läraren måste ha en klar målsättning med arbetet och veta vilka värderingsfrågor han anser är viktiga att behandla.

I tidskriften *Journal of Moral Education* vol.25, No3 (1996) redovisar författarna till artikeln "Using moral dilemmas in children's literature as a vehicle for moral education and teaching reading comprehension" ett projekt där skönlitteratur används för läsförståelseövningar men som samtidigt utvecklas till lektioner i moral och etik. I artikeln finns två modeller för att hjälpa läraren att föra fram diskussioner på ett bra sätt. Den ena modellen tar upp kommentarer och frågor som läraren kan använda ex. Berätta mer om..., Var har du lärt dig det? Den andra modellen beskriver viktiga komponenter som behövs för att diskussionerna verkligen ska leda till ett moraliskt undervisningstillfälle. Den tar upp vikten av att ha ett bra klassrumsklimat, om att skapa en moralisk medvetenhet o.s.v. Författarna lägger också vikt vid att läraren måste lära sig att släppa den undervisande rollen för en diskret ledande roll som inte står med det rätta svaret, men som kan klargöra fakta och sammanfatta elevers kommentarer.

3.4.1 Sammanfattning

Den litteratur som hittills refererats betonar att moralisk undervisning bör vara öppen och reflekterande, snarare än pekpinnebetonande. Försöker man att påvisa och lära eleverna hur man ska

bete sig utan att de själva får reflektera över rätt och fel, blir lärandet som när man pluggar in glosor. De fastnar en stund för att sedan obemärkt flyttas långt bak i hjärnan, de befästs inte på samma sätt som när eleven tycker att något är viktigt och rätt.

4. Metoder att använda i fostrande syfte

När jag letat efter konkreta arbetsätt att använda i skolan i fostrande syfte har jag hittat flera författare som skriver om värderingsövningar. Steinberg(1980) är en känd författare som skrivit om aktiva värderingar. Boken *Konflikthantering i skolan* (Steinberg 1994)ger ocksåden många bra exempel påövningar där eleven får lära sig ta ställning och att tänka efter vad han/ hon tycker i olika frågor. Jag har även hittat Svedbom och Åberg(1997) som i boken *Värderingsövningar i skolan* på ett lätt och enkelt sätt beskriver hur man kan arbeta med detta i skolan:

4.1 Att använda värderingsövningar i skolan.

Syftet med värderingsövningar i skolan är;

- att ge medvetenhet om egna värderingar
- att ge träning i att våga föra fram och stå för en åsikt
- att lära sig sätta sina egna gränser
- att öka intresset och engagemanget för samhällsfrågor
- att träna beslutsfattande
- att utveckla ökad samstämmighet mellan vad man säger, tycker och gör
- att stärka känslan av personligt ansvar
- att ge ökad självkänsla
- att främja kommunikation och sammanhållning i klassen

En värderingsövning genomförs genom att ledaren presenterar ett problem eller en fråga. Eleven får ta ställning till detta påstående enskilt och markera sitt ställningstagande genom att skriva ner det, visa med kroppsrörelse eller genom att placera sig i rummet. Påståendet diskuteras senare i smågrupper där eleverna redogör för sitt ställningstagande. Till sist avslutar man med en helklassdiskussion där grupperna berättar om diskussioner de haft.

I början kan många elever ha svårt att våga klargöra var de står i en fråga och man kan genom småsteg utveckla detta. I början av arbetet med värderingsövningar räcker det med att markera sin åsikt genom att skriva ner den på ett papper för sig själv. Ett steg längre är att man redovisar alla åsikter på tavlan; ”Så här tyckte klassen...”. Sedan kan man fortsätta med handuppräkning, placering i rummet o.s.v. Till slut är de flesta elever redo att muntligt inför klassen klargöra för sina åsikter i olika frågor.

Värderingsövningar kan användas i alla möjliga situationer och ämnen. Är läraren bara säker i sin roll kan övningarna med fördel användas närhelst en värderingsfråga kommer upp i undervisningen. Denna aktualitet är att föredra mot att samla frågor till en speciell ”värderingslektion”.

4.1.1 Exempel på värderingsövningar.

Det finns många typer av värderingsövningar och Svedbom & Åberg(1997) tar i sin bok upp 10 stycken typövningar som kan varieras efter behov. Jag har valt att kort presentera dessa typövningar då man kan hitta ”släktingar” till dessa i de andra författarnas böcker.

1. Fyra hörn

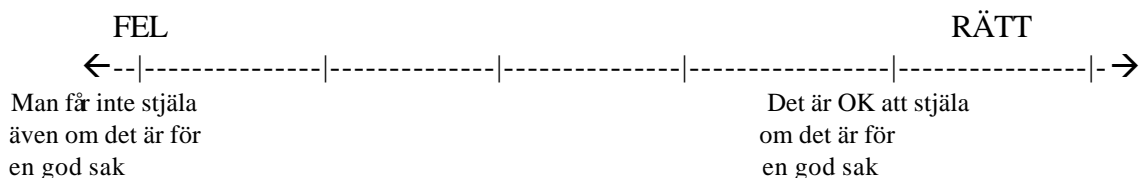
- Läraren presenterar ett ämne och avslutar med att ge fyra alternativa svar/ lösningar. De fyra hörnen i klassrummet motsvarar dessa alternativ.
- Eleverna tar enskilt ställning till frågan (skriver ev. ner på papper för att undvika gruppträck)
- Eleverna placerar sig i klassrummets fyra hörn efter hur de svarat på frågan.
- Diskussion i smågrupper (hörngrupperna) om hur de olika eleverna tänker i frågan.
- Diskussion i helklass där någon i gruppen redogör för vad de diskuterat i den lilla gruppen.

Om någon elev blir ensam i en grupp bör läraren ställa sig i det hörnet och leda lektionen därifrån. Detta för att stöda eleven att våga stå kvar i ”sitt” hörn. Däremot behöver inte läraren stå bakom eleven i det han tycker, läraren har ju sin egen åsikt.

2. Motsatser (ståpålinje)

- Läraren presenterar ett ämne /en fråga där det finns två motsatspoler. En linje på golvet markerar de olika polerna .
- Eleverna tar ställning enskilt.
- Eleverna ställer sig på den markerade skalan där deras ställningstagande passar in.
- Diskussion i smågrupper och ev. i helklass om hur man valt och varför.

Ex. Petter stjälar en flaska parfym till sin mamma för att han inte har några pengar till mors dagspresent. Hans mamma har sagt att hon väldigt gärna vill ha parfymen men inte har råd. Gör Petter rätt eller fel?

3. Listor (20 saker)

En övning som ger eleverna en medvetenhet om hur de använder tid, pengar och kraft.

- eleverna får varsitt papper som viks så att man får två spalter.

- Läraren presenterar övningen. Eleverna ska skriva upp 20 saker som han/hon tycker om att göra, småsom stora saker. Detta bör fåta lite tid ca. 15-20 minuter.
- Eleverna ska sedan koda sina listor efter följande instruktioner:
 - sätt kr efter alla saker som kostar mer än 20:- att genomföra
 - sätt E efter allt som du brukar göra ensam
 - sätt MT efter allt som du skulle vilja ägna mer tid å.
 - sätt O efter allt som du tror är ovanligt att andra barn gör.
 - Sätt X efter allt du har gjort den senaste veckan
- Eleverna får sedan studera sin egen lista; vad kan man läsa ut av den?
- Diskussion i liten grupp och ev. i helklass.

4. Rangordningar

- Läraren presenterar övningen.
- Eleverna får en lista med ett ofullständigt påstående, men med en rad alternativa slut. De ska nu rangordna alternativen från ex. viktigast till minst viktigt, bäst till sämst eller liknande
- Diskussioner i grupp där eleverna jämför sina rangordningar, diskutera skillnader och motivera sina val.

Ex. Det viktigaste hos en kompis är att han/ hon är :

- ärlig
- intresserad av samma saker som jag
- rolig
- populär hos andra
- duktig i skolan

5. Prioriteringar

Liknar rangordning men har färre alternativ och handlar om hur man skulle handla i vissa situationer.

- Eleven får ett papper med olika frågor .
- Eleven tar enskilt ställning till dessa och fyller i pappret. Han/ hon ska välja ett svarsalternativ av de som lämnats.
- Diskussion i liten grupp. Eleverna berättar för varandra om vad de valt och varför.

Ex. Du får en sak i present av en kompis, men du tycker den är jätteful. Vad gör du?

1. Tackar och tänker att du kanske kan lära dig att tycka om den.
2. Tackar, men frågar om den går att byta.
3. Tackar, men tänker att du ska försöka byta den själv, eller ställa den i garderoben.

6. Påståenden

De påståenden man arbetar med i denna övning hämtas med fördel från det tema man för tillfället arbetar med.

- Eleven får ett papper med ett antal påståenden nedskrivna.
- Eleven tar enskilt ställning till i hur stor mån hon / han instämmer i påståendet. Han / hon markerar sitt ställningstagande med en ring runt ”rätt” svarsalternativ.

- Diskussion i smågrupper där eleverna får jämföra sina svar.

Ex. Det finns tillfällen när det är rätt att ljuga. JA ja nej NEJ

7. Tummen upp

En övning som är ett snabbare och rörligare alternativ till "påståenden".

- Eleverna sitter i en ring så att alla kan se varandra.
- Läraren läser upp påståenden .
- Eleverna instämmer / instämmer inte genom att räkka tummen upp eller ner.
- Övningen kan användas som snabb igångsättare utan diskussion mellan påståendena eller med diskussioner med motivering.

8. Dilemman

- Eleverna får muntligt eller skriftligt ta del av ett dilemma, en beskrivning av en situation där ett problem finns.
- Eleverna får enskilt ta ställning till dilemman. Vad kan man göra i en sådan situation? Vad ska man göra?
- Diskussion i smågrupper där eleverna får berätta för varandra om hur de tänkt och hur de valt.
- Ev. diskussion i helklass.

9. Oavslutade meningar

- Eleverna får ett papper med ett antal oavslutade meningar på
- Eleven ska enskilt skriva ett slut på varje mening.
- Diskussion i liten grupp där man redovisar, motiverar och argumenterar.

Ex. Det viktigaste för att en fest ska bli lyckad är att.....
Många ungdomar dricker sig fulla för att.....

10. Autografjakten

denna övning är bra att använda inledningsvis i grupper där man inte känner varandra så väl.

- Eleverna får ett papper med beskrivningar
- Deltagarna går runt i rummet och samlar autografer från personer som de träffar på och som passar in på beskrivningarna.
- Det bör bara finnas en autograf från varje deltagare på pappret.

Ex. Någon som gillar matte _____
Någon som tycker grammatik är svårt _____

4.1.2 Sammanfattning

I dessa värderingsövningar finns olika sätt att arbeta med elevernas ställningstaganden. Från att behöva ta ställning för eller emot en företeelse, till att kunna hitta lösningar på problem och kunna motivera dessa lösningar. Övningarna kan användas i många olika sammanhang och tillfällen och kan

om läraren är engagerad och en bra ledare, bli en inkörspport till att kunna stå självständig med en åsikt mot andras. I början av arbetet är det bra om man har ”värderingslektioner” för att sedan använda arbets sättet när det behövs i undervisningen.

4.2 Kompissamtal

När jag började arbeta som lärare, fick jag möjligheten att prova på att leda kompissamtal i den klassen jag delade med en kollega. Klassen var van vid kompissamtal och det var intressant att se barnens sätt att reda ut konflikter. Lars Edling, journalist med intresse för skolan har skrivit boken *Kompissamtal – kommunikation i stället för tystnad eller våld* (1995) efter inspiration från Slottssvångskolan i Helsingborg. Han menar att det är en bra metod för att lära elever hantera konflikter, lösa känslomässiga problem som hindrar arbete och utveckling, samverka i grupp på ett vitalt sätt, lyssna samt att stiga fram inför en grupp människor och uttrycka tankar och känslor.

4.2.1 Så här arbetar Slottssvångskolan

Det finns olika varianter på kompissamtal, det här är en:

- Man sitter i en ring så att alla kan se varandra. I förskolan har man samtal varje dag, men i år 1 övergår man till att ha dem en gång i veckan.
- Man använder sig av handuppräckning eller så går man varvet runt så att alla får tillfälle att prata.
- Samtalen inleds med att läraren frågar om någon/ några elever själva klarat ut någon konflikt under veckan. Eleverna berättar och man pratar om vikten av att lösa konflikter utan våld.
- Läraren frågar sedan om eleverna gjort någon annan ledsen under veckan. Eleverna berättar om de har kallat någon öknamn, tagit någons väska o.s.v. Läraren leder samtalet, frågar eleven i fråga om han/hon blivit ledsen för det kompisen gjort och hur man kunnat göra i stället.
- Sista omgången går ut på att eleverna får berätta om någon gjort dem ledsna under veckan. I stället för att berätta vem som gjort det ska eleven berätta om vad som hände. Detta för att kompissamtalet inte ska bli en skvallerstund. Den som gjort eleven ledsen ska helst komma på detta själv och sedan följer en diskussion om hur man kunnat göra i stället.

4.2.2 Varianter på kompissamtalen

Ibland spelar eleverna upp konflikten, ofta med motsatta roller för att eleverna ska kunna se händelsen utifrån kompisens perspektiv. Man använder också klassen för att lösa konflikterna, de andra eleverna får ge förslag på hur man kan lösa problem eller hur man ska bete sig i olika situationer.

Läraren delar också med sig av sina känslor och erfarenheter inför gruppen. Det är viktigt att visa att läraren också är en individ med egna känslor. Det är ytterst viktigt, menar lärarna på Slottssvångskolan, att läraren är intresserad av och engagerad i kompissamtalen. Han eller hon visar med sitt agerande vad han/hon tycker om samtalet och lärarens sätt att styra gruppen genom samtalen är avgörande för om eleverna tar samtalen på allvar och ser det som en del av deras ansvar att hjälpa kamrater med konfliktlösning.

4.2.3 Utvärdering av kompissamtalen

Vid en undersökning om vad eleverna vid skolan anser om kompissamtalen ser man att de anses vara viktiga och bra. Eleverna anser sig trygga i arbetssättet och de vågar tala om i fall någon varit elak mot honom/henne. Eleverna upplever att de med hjälp av träningen, lärt sig lösa konflikter på egen hand, utan kompissamtal. I undersökningen ser man en skillnad på svaren i år 2 och år 4. De äldre eleverna tycker inte kompissamtalen är lika effektiva som de yngre eleverna. Detta tror Edling beror på att de äldre eleverna har andra sätt att lösa konflikter och att de faktiskt inte använder sig av kompissamtalen i år fyra på skolan. Kompissamtalen används främst och mest regelbundet i år 0-3. Senare utvecklas eller ändras strukturen på samtalen.

4.2.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att om läraren är engagerad och man har samtalen regelbundet kan man lära eleverna att lösa konflikter med kommunikation i stället för med våld. Eleverna lär sig att lyssna på kamraterna och att själva kunna sätta ord på vad man känner. Lärarna på Slottssvångskolan upplever att deras elever är bättre än barn som inte upplevt kompissamtal på att se orsaker bakom konflikter, de kan leva sig in i andras känslor och tankar och de kan ge konkreta förslag för att lösa konflikter utan våld. Detta har också studerats vid en undersökning där man jämfört barn som under en längre tid varit deltagande i kompissamtal med barn som inte upplevt detta sätt att lösa konflikter. Där kom man fram till samma sak som lärarna vid skolan upplevt.

5 Empirisk studie

5.1. Metodval

För att få en uppfattning om några lärares syn på skolans ansvar för fostran gjorde jag en empirisk studie, där jag intervjuade sex stycken lärare. Studien har inte för avsikt att vara en generell redogörelse för hur det förhåller sig i skolan idag, utan har genomförts med kvalitativ metod, avsedd att ta reda på hur några lärare uppfattar sin situation som fostrare i skolan.

Materialet består av sex intervjuer bestående av fyra kvinnor och två män. Intervjuerna genomfördes halvstrukturerade med hjälp av en intervjuguide (bilaga 1).

5.1. Urval

Två lärare är valda för att de arbetar medvetet med fostran på olika sätt. De andra lärarna är slumpmässigt uttagna, utan hänsyn till arbetsmetoder eller engagemang i ämnet.

Två lärare arbetar på samma skola, de övriga lärarna arbetar på olika skolor. Skolorna ligger både på landsbygden och i större städer, och det är spridning i hur länge de intervjuade personerna har arbetat som lärare. Samtliga lärare arbetar i år 1-6.

6. Resultat

. Under intervjuerna har utkristalliserats två kategorier frågor. Frågorna behandlade:

- De politiska styrdokumenterna, alltså den påbjudna styrningen av skolans ansvar för barns fostran
- Den praktiska delen av moralisk påverkan. Frågor som har med lärarens medvetna eller genomtänkta arbetssätt att göra.

6.1 De politiska styrdokumenterna

Under denna rubrik har jag samlat frågor som rör lärarnas åsikter om läroplanens påbjudning till fostran, skolans ansvar för fostran samt en fråga om förekomst av etiska samtal i skolan. Dessa frågor är relevanta då jag vill ha en bild över hur läroplanen tas emot av lärare och om lärare känner sig säkra i rollen som fostrare.

6.1.1 Skolans ansvar för fostran

Lärarna i undersökningen uttrycker olika åsikter om hur stor del av ansvaret i barns fostran skolan har. De flesta anser att ansvaret blivit större på senare tid och många anser att det beror på att föräldrarna är hemma med sina barn i mindre utsträckning än förr.

”...Skolan har ett tydligt ansvar för fostran, så har det alltid varit och är i största grad i dag, i en tid då vi har många ensamstående föräldrar och barnen tillbringar mycket tid i skolan och på fritidshem.”

Flera av lärarna påpekar att vissa föräldrar inte tar sin del av ansvaret, utan att skolan får ta ett större ansvar än det är meningen. En lärare anser att skolan fått för stort ansvar för att fostra barnen till fungerande samhällsmedlemmar. Någon uttalar också en önskan om ökat samarbete mellan skolan och hemmet:

”Jag skulle dock vilja att det var mer som det står i läroplanen, att man ska fostra tillsammans med föräldrarna. Som det är nu går man om varandra lite ibland.”

6.1.2 Tar etiska samtal för liten/ stor plats i skolan?

Samtliga lärare i undersökningen anser att etiska samtal är nödvändiga och mycket viktiga i skolan. Det skiljer dock i åsikterna om det behövs mer eller mindre, naturligtvis beroende på hur stor plats det tar i nuvarande läget. En av lärarna framhåller att det behövs mer av dessa arbetsformer:

” Det borde ta större plats än vad det gör./.../ Ibland är en diskussion om vad som hänt på rasten viktigare än att räkna matte.”

Den lärare som inte anser att etiska samtal bör ta så stor plats i skolan uttrycker detta bl.a. så här:

” ...det är ofta nödvändigt att prata om hur man ska vara mot varandra./.../. Sedan kan man ju diskutera om det är skolan som ska stå för den större delen av dessa samtal.”

Flera lärare uttrycker en frustration över att det ibland inte finns tid för dessa samtal, eller att samtalen tar för mycket tid från den övriga undervisningen.

6.1.3 Ger LPO-94 någon anledning eller ledning till att fostra?

I denna fråga var alla lärare mycket överens. Alla ansåg att de politiska styrdokumenterna ger en ganska tydlig styrning att skolan skall fostra. De ansåg dock inte att det finns någon ledning till hur man ska gå till väga.

” LPO tar upp att man ska överföra vårt samhälles grundläggande värderingar till eleverna. Men den säger ingenting om vad dessa värderingar innebär./.../ I de tidigare läroplanerna har man haft mer ledning i hur man ska arbeta, nu får man bara kortfattade mål som ska uppnås.”

Lärarna är således medvetna om uppdraget att fostra, de flesta pekar på LPO:s ledning om fostran till fungerande samhällsmedlemmar. Lärarna anser dock att de saknar vägledning i innehåll och metoder att fostra.

6.2 Lärares medvetna påverkan av elevers moral

Jag vill ha en bild över lärares medvetna syn på fostran och jag har valt frågor som berör vilka värderingar de intervjuade lärarna ville förmedla till sina elever, eventuella metoder de använder i syfte att fostra samt i vilka ämnen de använder dessa metoder. Jag var också intresserad av om någon av lärarna stött på något problem i sin fostrande roll, vad gäller föräldrar som anser att de vill fostra sina barn själva etc.

6.2.1 Vad vill du förmedla till dina elever?

De flesta lärarna hade en klar bild av hur de vill påverka sina elever. Tankarna och synsätten varierade från en lärare till en annan. Vissa kom in på värderingar som ex. demokrati, medan andra hade mer konkreta, praktiska tankar, att lära barnen hur man uppför sig mot andra osv.

”Jag vill få eleverna att tänka på hur andra människor uppfattar dem. De ska vara medvetna om att deras val av klädsel, språk osv. påverkar andras sätt att se på en.”

Flera av lärarna anser att de vill att deras elever ska kunna visa hänsyn till andra, känna empati och kunna sätta sig in i andras känslor. Att kunna ta ansvar för vad man gör och säger är också en sak som flera av lärarna nämner:

”Alla ska få plats och då måste alla hjälpa till, visa hänsyn och ta hand om varandra.../ Jag vill också att eleverna ska ta ansvar för sitt handlande och att de lär sig stå för det de gör och det de tycker.”

6.2.2 Genomtänkt medveten fostran – metoder

De två lärare som jag innan intervjun vetat om, arbetar medvetet med moralisk påverkan och hade en ganska klar tanke bakom dessa metoder. Den ena läraren arbetar på lågstadiet och använde sig mycket av sagor och berättelser för att diskutera med barnen om känslor och hur man ska handla i olika situationer. Hon arbetade också efter tre teman; samarbete, medbestämmande och självförtroende, där hon försökte vara mycket tydlig för att visa eleverna när de kan vara med och bestämma, visa på när samarbete fungerar eller lyfta fram eleverna för att öka deras självförtroende.

”Jag vill att de teman jag berättat om ska genomsyra min undervisning i praktisk handling. En sådan sak som att räcka upp handen innan man pratar i klassrummet får en annan innebörd om du talar om för eleven

att han eller hon inte ska prata rakt ut för att han eller hon då tar plats från de andra barnen och då visar man inte sina kamrater den respekt de förtjänar”

Den andra läraren som jag fått tips om arbetade med ringsamtal i sin klass. När något hänt ex. bråk eller mobbing tar man upp det i klassen. Man sitter i en ring och alla får säga sitt om det som hänt. Läraren påpekar att det är viktigt att vara två vuxna vid dessa samtal, en som leder samtalet, fördelar ordet och håller ihop diskussionen och en som observerar klassen under tiden. Man behöver vara uppmärksam på reaktioner från eleverna eftersom det ofta är känsloladdade samtal.

De andra lärarna pekar på att de använder etiska samtal och diskussioner i sin undervisning. Man talar om sådant som händer i samhället och i skolan, och någon använder sig av påhittade personer och händelser för att kunna prata utan känslöengagemang. Två av lärarna berättar att de använder mycket tid till att lära eleverna hur man tar i hand och hälsar, hur man betar sig vid matbordet, att vara snäll mot kompisar osv. Båda dessa lärare undervisar år 1-3.

” Vi gör ”krabbollar” och veckans ros för att eleverna ska titta på vad som är bra hos kamraterna istället för att skvallra och gnälla på dåliga saker. Veckans ros kan någon få som gjort något bra under veckan, ex. hjälpt en kompis som ramlat, eller stoppat ett bråk.”

6.2.3 Inom vilka ämnen fostrar du? Hur ofta?

Alla lärare svarade att de inte hade någon speciell, schemalagd tid då de planerade att undervisa i etik och moral. De menar att det inte går att bestämma när man ska diskutera händelser utan att man får ta det när det behövs. Någon menar att hon försöker få in fostran i alla ämnen och därför inte använder någon speciell lektion till detta.

” Jag har inte någon speciell lektion då vi ska diskutera utan vi gör det när något ämne kommer upp, eller något har hänt. Man kan ju inte spara på händelser till en diskussionstimme, de måste man ta upp med en gång.”

Flera av lärarna nämner att etik och moral kommer in under religionsämnet, där man pratar om hur man ska vara mot varandra, ex. den gyllene regeln.

De lärare som intervjuats varierar mellan att ha uttalade etiska teman och att satsa på etikett. Innehållet är dock i samtliga fall inriktat på hur vi ska vara mot varandra

6.2.4 Kontakt med föräldrar. Kritik?

De flesta lärarna har inte stött på några problem eller fått kritik från föräldrar angående skolans fostran. Ett par av lärarna tar upp ämnet till diskussion på föräldramöten eller pratar på utvecklingssamtalen:

” Jag pratar med föräldrarna om hur deras barn är mot kompisar och mot vuxna och försöker föra diskussioner på föräldramöten om fostran och om hur vi tillsammans ska möta barnen på rätt sätt.”

Ett par av lärarna uttryckte att de vill ha ett större utbyte/ samarbete mellan hem och skola. En lärare trodde att föräldrarna inte vill tränga sig på skolans värld eller att de inte vågar för att lärarna är ”utbildade påbarn”.

” Föräldrarna har inte varit negativa till mitt arbete någon gång. Däremot tycker jag ibland att de bryr sig dåligt om vad vi gör i skolan./.../ Jag tror att många föräldrar inte törs fråga läraren om hur han eller hon arbetar eller varför man gör på ett visst sätt i skolan det är synd, tycker jag.”

Lärarna skulle således uppskatta en mer öppen kontakt och en diskussion med föräldrarna i fostransfrågor.

6.3 Sammanfattning av resultaten

När man ser till resultaten på intervjuerna kan man utläsa att de flesta lärarna funderat på detta med fostransfrågor. Många tycker att styrdokumentet inte ger tillräcklig ledning om hur man ska fostra och flera stycken uttalar en svårighet i att veta i vilken utsträckning man ska fostra.

Det är inte många som har en genomtänkt, medveten fostran på undervisningstid, utan tar upp problem i klasserna när de uppstår. Det går också att urskilja en skillnad på lärare som ser fostran som en undervisning i etikett, hur man betar sig vid matbordet eller att man tar i hand när man hälsar, och på lärare som vill fostra eleverna till att kunna visa hänsyn och förstå andras tankar och handlanden.

Ett par lärare har etiska samtal regelbundet och använder flera ämnen i skolan till att fostra. Alla lärare nämner religionsämnet som ett ämne där man tar upp etik och moral, och menar att man har diskussioner kring saker som hänt i skolan regelbundet men inte schemalagt.

7. Diskussion

7.1 Återkoppling till litteraturen

I den studie jag genomfört var mitt syfte att utröna hur några lärare ser på skolans ansvar för barns fostran, samt att redogöra för några metoder att fostra. Jag blev inspirerad under en föreläsning av den amerikanske forskaren Philip W Jackson, och har försökt göra en återkoppling från de resultat jag fick fram under intervjuerna, till hans forskning.

När det gäller de delar av intervjuerna som handlar om lärarens sätt att undervisa i syfte att påverka moraliskt, kan man göra en jämförande studie med Jackson, Boostrom och Hansen (1993) och deras studie i USA. Det är främst inom moral instruction som jag kan läsa ut något ur de intervjusvar jag fått. Moral practice är en mer komplicerad kategori att analysera och som Jackson m.fl. också påstod, svårare att se och sätta rubrik på

7.1.1 Moral instruction

Ingen av de intervjuade lärarna hade någon schemalagd planerad tid för fostran såsom Jackson m.fl. fann i de katolska skolorna där man ex. undervisade om tio Guds bud. Man undervisade i etik och moral i ämnet religion, men inte med det målet att förmedla rätt åsikter, utan att ge möjligheter att diskutera och reflektera runt detta.

Ser man till nästa kategori i Jacksons m.fl. forskning – läraren använder sig av diskussioner kring etiska problem – förekommer detta ganska ofta i de intervjuades klasser. Vissa har en mer genomtänkt strategi än andra, en del använder ringsamtal, andra mindre grupper och ytterligare andra mer fria diskussioner. Målet med dessa diskussioner, menar lärarna och de amerikanska forskarna, är att eleverna ska kunna reflektera över andras sätt att se och kunna förstå andra människors känslor och handlanden.

Flera av lärarna nämnde att de bryter den vanliga undervisningen då och då för att ta upp något som hänt på rasten, under lektionen eller på fritiden. Man pratar och diskuterar kring det som hänt för att sedan kunna fortsätta med lektionen. Detta fenomen hittade också forskarna i sina studier i USA, där de även sett det motsatta, att läraren bryter för att föra fram någon som gjort något bra.

7.1.2 Moral practice

Den enda kategorin från forskningen som jag kan koppla till mina intervjusvar är den om klassrumsregler. En av de intervjuade lärarna påpekade att hon, främst under det första skolåret, arbetar mycket med hur man ska vara mot kamrater, hur man betar sig vid matbordet osv. Hon hade skrivna klassrumsregler som hon gjorde tillsammans med barnen och som sedan gällde under året.

De andra underkategorierna under kategorin moral practice behöver man ha noggranna studier under lektionstid för att se, ex. hur läraren möter elever i klassrummet, hur han/hon förklarar målet med undervisningen och lärarens ansiktsuttryck när eleverna gör något bra eller något dåligt. Dessa kategorier går inte att läsa ut med hjälp av de intervjuer jag gjort och därför lämnar jag dem okommenterade i detta avsnitt.

7.2 Lärarens osäkerhet inför fostran

I de politiska styrdokumenterna står att skolan skall fostra eleverna till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar. Man ska ha ett demokratiskt arbetssätt för att eleverna ska lära sig vad demokrati är och man ska låta de kristna grundvärderingarna genomsyra undervisningen. Det står dock inte vad de kristna grundvärderingarna innebär, och inte heller står det hur vi i skolan skall fostra eller i hur stor utsträckning skolan skall ta ansvaret för barnets fostran gentemot hemmet. Jag anser att det behövs en diskussion bland all personal i skolan om hur man ska fostra, samtidigt som man har regelbunden kontakt med hemmet och klargör vad skolan gör och vad föräldrarna bör göra. På detta sätt får man en öppen kontakt med hemmet och missförstånd mellan hem och skola kan minska.

Flera forskare kring barns moraliska utveckling menar att barnet under hela sin uppväxt bearbetar de moraliska värderingarna och att synen på gott och ont förändras i och med att barnet växer eller blir utsatt för olika erfarenheter. Således bör skolan låta eleverna möta olika synsätt och få prova och reflektera över olika sätt att tänka. Buber (1953, 1993) påpekar att man inte kan undervisa eleverna i moral utan att man måste låta dem reflektera själva över vad som är rätt och fel, och detta tror jag är riktigt. Jag tror dock att många lärare tycker att det är svårt att hitta rätt balans i metoder att fostra. Det behövs också mer av detta ämne under lärarutbildningen och även fortbildning för lärare, ämnet måste hela tiden vara öppet för diskussion och omarbetning – vi lever i en mycket föränderlig tid och således måste dessa ämnen hållas aktuella såväl som de vanliga skolämnena.

Jag har presenterat några metoder att arbeta med moralisk påverkan; olika värderingsövningar och kompassamtal. Det är viktigt att tänka på när man genomför dessa, att man inte lär sig att leda liknande övningar på ett bra sätt på en gång, utan att man själv hela tiden måste reflektera över sitt handlande och över sitt sätt att kommentera. Man behöver också träna på att visa reaktioner på det eleverna säger på ett bra sätt som inte påverkar elevernas reflektioner negativt.

7.3 Fortsatt forskning

Om jag skulle utveckla detta arbete, och hade gott om tid och resurser, skulle jag vilja göra en studie likt den Jackson m.fl. gjorde i USA. Det skulle vara mycket intressant att under en längre tid få följa och studera olika lärares medvetna och omedvetna påverkan av sina elever i skolarbetet. Att studera kommentarer och ansiktsuttryck hos lärare vid undervisningstillfällen kräver naturligtvis mycket god kunskap om människan och god uppmärksamhetsförmåga. Jag skulle också vilja göra en närmare studie på hur personalen vid en skola bearbetar begreppet fostran och hur man arbetar för att göra begreppet tydligt i en arbetsplan.

Referenser

- Almén, E, Furenhed, R & Hartman S.G (1994). *Att undervisa om religion, livsfrågor och etik i skolan*. Linköping, Skapande vetande
- Buber, M (1953(1993)) *Om uppfostran*. Ludvika, Dualis förlag AB
- Edling, L (1995) *Kompissamtal – kommunikation istället för tystnad eller våd*. Solna, Ekelunds förlag
- Imsen, G (1992) *Elevens värld – introduktion i pedagogisk psykologi*. Lund, Studentlitteratur
- Jackson, P.W, Boostrom, R.E & Hansen, D.T (1993) *The Moral Life Of Schools*. San Francisco, Jossey-Bass Publishers
- Journal of moral education vol.25, No3 (1996) "Using moral dilemmas in children's literature as a vehicle for moral education and teaching reading comprehension"* tidskrift
- Läroplan för grundskolan , allmän del LGR-69* Skolöverstyrelsen Stockholm, Utbildningsförlaget
- Läroplan för grundskolan, allmän del LGR-80* Skolöverstyrelsen Stockholm, Utbildningsförlaget
- LPO-94*, 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, Utbildningsdepartementet
- Myrgård, B, Iselau, G & Nilsson L (1992) *Etikboken – att arbeta med etiska valsituationer*. Falköping, Almqvist & Wiksell Förlag
- Steinberg, J.M (1980) *Meningsfull undervisning*. Askild & Kärnkull Förlag
- Steinberg, J.M (1994) *Aktiva värderingar för 2000-talet*. Solna, Ekelund förlag
- Svedbom, J & Åberg, K (1997) *Värderingsövningar i skolan*. Solna, Ekelund förlag
- Trost, J (1998) *Att skriva uppsats med akribi*. Lund, Studentlitteratur

BILAGA 1

Intervjumall

Vad anser du om skolans ansvar för barns fostran?

Tar etiska samtal för liten/ stor plats i skolan?

Ger LPO-94 någon anledning eller ledning att fostra?

Vad vill du förmedla till dina elever? Värderingar?

Har du någon genomtänkt fostran? Metoder.

Inom vilka ämnen fostrar du? Hur ofta?

Kontakt med föräldrar? Kritik för fostran?

